

Pentarhijski nazor sv. Ćirila i Metoda.

Dr. fra A. Guberina.

SUMMARIUM:

De mente pentarchica ss. Cyrilli et Methodii.

1. Tempore ss. Cyrilli et Methodii sententia pentarchica apud Byzantionis nimis diffusa fuit. Ab omnibus tamen eodem modo non concipiebatur. Sunt quidam qui consensum 5 patriarcharum ut purum symbolum universalitatis Ecclesiae censeant. Alii credunt absente vel rem non approbante tantum uno patriarcha quandam decisionem vi carere. Quidam alii putant majorem numerum collegii patriarchalis suprema auctoritate in Ecclesia pollere. Alii in medio stantes docent supremam auctoritatem Sedis romanae in universam Ecclesiam, collegium tamen patriarchale non habent ut merum symbolum, sed ipsi quandam realem significationem in constitutione Ecclesiae tribunt (Communis opinio theologorum).

2. Praeter s. d. pentarchiam byzantinam etiam alia sententia pentarchia in Ecclesia vigeat. Haec pentarchia (melius trearchia) romana vocari potest, quae ex collegio patriarchali episcopum tantum et tertium excludat. Primis saeculis episcopatus »Sedes apostolica« ecclesiis Romae, Antiochiae et Alexandriae tribuebatur ob auctoritatem s. Petri; qui his in sedibus episcopum faciebat. Canon VI. nicaenus, decernit, ut episcopi dictarum sedium quandam specialem praerogativam inter alios obtineant.

3. Post concilium chalcedonense in quo potestas episcoporum Byzantii et Jerusolymorum extensa fuit magis magisque sententia byzantina de pentarchia diffundebatur. Ob funestas sequelas, quas hujusmodi opiniones generare potuissent Sedes romana defendebat sententiam pentarchicam sensu romano conceptam, juxta quam veri patriarchae tantum episcopi sedium romanae, antiochenae et alexandrinae, utpote successores s. Petri, essent. Secundum hanc opinionem tota auctoritas ecclesiastica a s. Petro dependet.

4. SS. Cyrillus et Methodius Byzantini erant. Educationem monasticam habebant. In ecclesiologia monachorum pentarchia byzantina nimis colebatur, ideoque nil miri si apud ss. Cyrillum et Methodium quaedam vestigia pentarchismi byzantini inveniantur.

5. Affirmari tamen non potest nostros sanctos theoriae pentarchicae byzantinae adhaesisse. S. d. scholia veteroslavica explicite honorem patriarchalem episcopo jertano, implicite vero contano negant. Ad hoc demonstrandum decreta concilii I. nicaeni appellant. Strenue vero divinam originem primatus romani defendunt.

6. Scholia veteroslavica in multis ad adjuncta historica s. IX. alludunt. Historia Photii ejusque ecclesiologia, commercium epistolare inter principem bulgarum Borin et Sedem romanam, doctrina pentarchica VIII. concilii oecumenici, occasionem auctori scholiorum eo modo ea redigendi dedisse, videntur. Historia Photii primatum romanum negabat, in concilio VIII. multa de auctoritate patriarcharum dicta sunt, quae doctrinae catholicae de constitutione monarchica Ecclesiae contradicunt, Nicolaus autem I. in sua epistola ad Borin pentarchiam byzantinam rejecit et pentarchiam (trearchiam) romanam melius expolivit defenditque. De his omnibus s. Methodius eo facilius certior fieri poterat, quo ipse bis Romam petiit dinque ibi commorabatur, in fine vero suae vitae Conpolim adiit.

7. SS. Cyrillus et Methodius primatum romanum agnoscebant cumque etiam suos discipulos docebant. Plene cognoscebant omnes doctrinas, quae clarum conceptum de primatu romano offuscare poterant. Cordi eorum stabat, ut suos assecras his periculis liberarent. Praecipuum periculum erat theoria pentarchica, quae eo tempore Byzantii florebat. Ex eo, quod scholia honorem patriarchalem episcopis contano et jertano denegant, licite concludi potest ss. apostolos Slavorum docuisse pentarchiam s. d. romanam, quae omnem potestatem ecclesiasticam ex persona s. Petri eruit. Huic etiam alia puncta quae hi sancti de primatu docuerunt, congruunt.

8. Quidam docent, scholia veteroslavica scripta esse a monachis byzantinis tempore iconoclasni. Etsi hi monachi praeclari defensores primatus romani erant, tamen apud ipsos ne ullum quidem dubium de auctoritate patriarchali episcoporum jertani et contani aderat, immo non semel monachi plusquam justum est extollunt honorem patriarchalem episcopi Jermorum, eo praesertim titulo, quod ibi Dominus docuit et obiit. Multo minus doceri potest auctori scholiorum ansam denegandi honorem patriarchalem episc. jertano traditionem antiochenam dedisse. Argumenta, quae ex Petro antiocheno et Balsamone afferuntur nil demonstrant, quia ipsa tantum dubitant, utrum alius quisnam episcopus, antiocheno excepto, juste patriarcha appellari possit, dumecontra in eodem loco expresse aequam potestatem omnium 5 patriarcharum docent. Testimonia Petri et Balsamonis tot saecula post aetatem scholiorum scripta sunt.

9. Quaedam vestigia pentarchismi byzantini, quae in legendis pononius inveniuntur, ex eo explicari possunt quod ss. Cyrillus et Methodius in Moraviam idacis byzantinis imbuti venerunt. Decursu temporis haec opinamenta in mente s. Methodii diminuebantur, donec in fine vitae omnino opinio pentarchiae romanae non praevaluerat 10. Ex dictis sequitur s. Methodium personaliter auctorem scholiorum fuisse. Ipsi demonstrant, s. Methodium non tantum primatum romanum agnovisse, sed etiam eum rationibus theologicis propugnasse.

1. Svako doba ima svojih osebina. Ove se pojavljuju ne samo na društvenom, nego i znanstvenom polju. Takovih je osebina imala i teologija IX. vijeka. Glavna osebina eklesiologije ovog doba jest t. zv. pentarhijska teorija. Nije bilo bogoslova, koji je preko nje mogao mirno proći i po njegovom stavu prema njoj prosuđuje se eklesiološki nazor pojedinog pisca.

Bit pentarhijske teorije stoji u tome, što se biskupima Rima, Carigrada, Aleksandrije, Antiohije i Jeruzolima kao jednoj cjelini daje neko prvenstvo u crkvenoj hierarhiji. Kako tko shvaća ovo prvenstvo, tako shvaća i pentarhiju. Ovo je shvaćanje kod raznih pisaca razno. Dvije su najjače struje t. zv. bizantinska i rimska pentarhija. Prva govori o prvenstvu svih pet spomenutih biskupa, dok druga baca s vida carigradskog i jeruzolimskog, pa zato bi se rado mogla nazvati trearhija. S ovom razdiobom nijesu svršile sve razlike. Pristaše se bizantinske pentarhije ne slažu među sobom, koji je pravni odnošaj među pojedinim patrijarsima. Istina mnijenje, da su pet patrijarha vrhovna vlast u crkvi bila je općenita nauka bizantinske teologije IX. vijeka. Nu ovo niti je na jedan mah nastalo, niti se jednakim pravcem razvijalo. Zato se među bizantinskim pentarhistima nalazi i heretičnih i strogo katoličkih eklesioloških nazora. Jedni misle, da su pet patrijarha puki simbol crkvene sveopćenosti. Rimski patrijar sâm radi i njegova je riječ u upravi cijele Crkve za svaki slučaj potpuno dovoljna. To je mišljenje zastupao sv. Maksim Ispovjednik (P. G. 91, 1532 d) i sv. Stjepan Mladi, koji ne priznaje universalnost ikonoklaške sinode od g. 753. (t. zv. sinoda u Hieriji), jer »nju nije priznao biskup Rima, budući da kanon naređuje, da se crkvene stvari bez rimskoga pape ne mogu riješavati, a da pravo kažem (nije bio prisutan) ni aleksandrijski, ni antiohenski ni jeruzolimski« (P. G. 100, 1144 h). Drugi upadaju u protivni ekstrem, te misle, da pristajanje samo jednog patrijara uz neku nauku već joj daje pečat istinitosti ili cijene, da je većina patrijarhalnoga zbora zakoniti poglavica u Crkvi. Prvi su nazor zastupali neki carigradski patrijarsi monotelete (Cf. P. G. 90, 132a). Izrazitije zastupa ovo mišljenje neki pseudo-Damascen, koji izrično veli: »Ako i jedan samo patrijarh ne bi bio prisutan saboru ili se njemu ne bi

podložio, to nije sabor, nego lažni sastanak, sabor zloće i oholosti« (P. G., 95, 332 d). Drugi je nazor općenitiji. Njega već u VI. v. zastupa neki Teodor, biskup Scipolski i biograf sv. Eutihija (Ac. San. april, v. I. LX.—LXX.). Ovo je osobito bilo rašireno među pukom i bizantinskom poluinteligencijom IX. v. To nam svjedoči kronograf Teofan.

U bizantinskoj literaturi imamo dvije vrste povjesničara. Jedni opisuju prošlost stojeći tvrdo na dokazanim činjenicama, drugi više pišu za puk te vrstaju u svoju povijest sve ono, što se govori i priča u puku. Ovi zadnji dolaze pod imenom kronista.¹ Kronisti su više romansieri, nego povjesničari.² Da se upozna psihologija javnoga bizantinskoga mnijenja jednog doba, dosta je zaviriti u kojeg istodobnog kronografa. Jedan je od glavnih za ikonoklaškog vremena bio sv. Teofan, koji je umro iste godine, koje se rodi otac raskola, Fotije (810.). Pentarijske nazore ne toliko svoje, koliko javnog mnijenja svojeg vremena, Teofan je najjasnije očitovao u onim komadima svoje kronografije, gdje opisuje pojedine općenite sabore. Bizantinski su teolozi smatrali, da je više manje potrebno, è neki sabor bude sveopći, da na njemu budu zastupano svih pet patrijarha. Prema tome kako tko smatra ovu potrebu možemo da odredimo i pentarijski nazor pojedinog bogoslova. Teofan ističe u izvještaju o III., IV. i VII. saboru primat papin među patrijarsima, u relaciji pako o prvom saboru svi pet patrijarha jednako predsjedaju saboru, a u nabrajanju predsjedništva rimske legat meće na petom mjestu (P. G. 108, an. 5816); na drugome saboru četiri istočna patrijarha predsjedaju; rimski se i ne spominje niti se i najmanje aludira na pozniju potvrdu sabora sa strane papa, ipak Teofan i ovaj koncil smatra sveopćim (an. 5876)! Trećemu saboru svi pet patrijarha ravnopravno predsjedaju ne isključivši ni heretika Nestorija! Šta više sv. se Ćiril kao aleksandrijski patrijarha broji poslije Nestorija, a kao papinom legatu daje se zadnje mjesto među patrijarsima (bizantinski patriotizam!) [an. 5925]. Teofan je uvjeren, da je peti sabor sveopći i ako on pripovijeda, da je car na zahtjev sa-

¹ Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Literatur², str. 107.—9.

² Dakako ovo vrijedi za događaje njima nesavremene. Savremene događaje opisuju onako, kako su ih doživjeli.

bornih otaca papu Vigilija isključio sa sabornih sjednica (an. 6045)!

Treći se pentarhijski nazor Bizantinaca drži sredine, te patrijarški zbor ne smatra pukim simbolom, već mu daje neku ekleziološku vrijednost koju je gotovo nemoguće detaljnije odrediti. Smatraju ipak, da je rimski patrijarha glava Crkve i da ima puninu jurisdikcije nad cijelom Crkvom. Ovo je općenito mišljenje teologa VIII. i IX. vijeka. Njega zagovaraju sv. Nićefor, Tazarije, VI. nicejski koncil, sv. Teodor Študita, koji zove patrijare »petovišno Tijelo Crkve« (P. G. 99, 1280). »Petovišna vlast Crkve« (P. G. 99, 1417); s druge pako strane tvrdi: tko je otpao od rimskog patrijara, otpao je i od ostalih, kao i od cijele Crkve (P. G. 99, 1309 d; 1292 a).

2. Uz ovu je bizantinsku pentarhijsku teoriju živio u kat. Crkvi, kako rekosmo, još jedan nazor o vlasti i ugledu patrijara. Ovaj bi se mogao nazvati rimska pentarhija. Za prvih se vijekova Crkve naziv »Apoštolska Stolica« davao Crkvi rimskoj, aleksandrijskoj i antiohenskoj. Razlog je bio u tome, što su se njihovi biskupi smatrali nasljednicima sv. Petra. Sv. je Petar kao glavar apoštola bio per eminentiam »apoštol«, a njegove stolice apoštolske stolice. Ovaj je mentalitet jačio u Crkvi svijest o vlasti i ugledu sv. Petra i njegovih zakonitih u primatu nasljednika, rimskih papa. Prvi je nicejski sabor donekle sankcionisao ovo mišljenje. U svome 6. kanonu određuje, da se čuvaju stari običaji, koji određuju, da biskup aleksandrijski ima vlast nad crkvama Egipta, Libije i Pentapola, kao što je to običaj za rimskoga biskupa. Jednako tako Antiohiji, a i drugim pokrajinama neka se čuvaju stare crkvene prednosti.³ Aleksandrijski, antiohenski i rimski crkveni okrug obuhvaćao je cijelu ondašnju crkvu, pa se pravom može smatrati, da ju je ovaj kanon podijelio u tri patrijarhata: rimski, aleksandrijski i antiohenski. Istina ovi biskupi još nijesu dobili naslov »aptrijarh«, ali njihovu jurisdikciju i ugled ovaj naziv, koji će kašnje nadoći, ne će nimalo povećati (Cf. Batiffol, *Le Siege apostolique*, 267 ss.).

Rimska je crkva potvrdila ovaj kanon i u njemu je vidjela jaku garanciju za svoja primicialna prava. Ovaj je kanon

³ Mansi. 2, 669e.

indirektno potvrdio nazor, da najviša čast u Crkvi proistječe iz osobe sv. Petra. Kad je kašnje bizantinska hierarhija pomoću 28. halcedonskog kanona htjela proširiti svoju vlast u Crkvi, pape su se pozivali baš na ovaj kanon za dokaz, da vlast u Crkvi ne dolazi od političke prednosti gradova, nego upravno od Boga. Leon Veliki piše Anatoliju, car. biskupu: »Žao mi je, da si se usudio povrijediti presvete ustanove nicejskih kanona, ěda aleksandrijska crkva izgubi privilegije druge časti, a antiohenska treće« (Cf. Batiffol, op. c. p. 568 ss.). Treba znati, da se Leon borio protiv 28. halcedonskog kanona, jer je u njemu vidio ne toliko povredu rimske, koliko antiohemske i aleksandrijske crkve (Batiffol. Le Siege apostolique, 577).

3. Poslije halcedonskog sabora počela je hvatati sve više korjena nauka o petorici patrijarha kao vrhovnoj vlasti crkve. Vidjeli smo, da su ovu teoriju Bizantinci razno shvaćali. Rim je ovoj pogibeljnoj suprostavio svoju. Kao što svojedobno nije htio priznati naziv »apoštolska stolica« nego samo onim stolicama na kojima je sjedio sv. Petar, isto tako kakvo veće prvenstvo i čast u Crkvi nije priznavao, nego onim crkvama u kojima je biskupovao sv. Petar. Mjesto bizantinske teorije, koja je pentarhiju smatrala kao vlast Crkve, što iz pet vrela proizlazi, Rim je isticao jedan vrutak crkvenog auktoriteta, koji se na neki način razgranao na tri nasljednika sv. Petra: rimskog, aleksandrijskog i antiohenskog. Sv. Grgur papa piše Eulogiju biskupu aleksandrijskom: Tko naime ne zna, da je sv. Crkva uzvišena jakošću (soliditate) apoštolskog poglavice...? Premda ima mnogo apoštola ipak je u pogledu prvenstva dobila vlast samo jedna stolica i to poglavice apoštolskog, koja je na trima mjestima jednoga (quae in tribus locis unius est). Jer on je uzvisio stolicu u kojoj je također dostojao se počinuti i umrijeti (rimsku). On je uresio stolicu, u koju je poslao učenika evangelistu (Aleks.). On je utvrdio stolicu, u kojoj je sedam godina, i ako ju je poslije napustio, sjedio (Antiok.). Budući da je jednoga i jedna stolica, kojoj po Božjem ugledu tri sada biskupa predsjedaju, štogod dobra o vami čujem, to sebi upisujem« (P. L. 77. 899). Grgur je precizno stilizirao pentarhijsku (trearhijsku) teoriju, koju su još prije njega u bitnosti označili Inocent I. (Mansi 3. 1055), Leon Veliki (Mansi 6. 205), Gelasije I. (Mansi 8. 159) i drugi.

4. Sv. Ćiril i Metod bili su rodom i odgojom bizantinci. Njihova eklesiologija u glavnom je ona monaha IX. v. Monaška eklesiologija imala je izrazitu pentarhijsku crtu. Neki ipak misle, da »pri sv. Ćirilu i Metodu ni nikakvih sledov (m. p.) te teorije (Grivec, Cerkveno prvenstvo i edinstvo, str. 32). Sv. apoštoli su priznavali neku vrst autonomije pojedinih patrijarha. Hadrijan I. u svojoj poslanici Ratislavu i Kocelu veli, da sv. braća »kad su doznali, da Moravska pripada sv. Stolici, ništa nijesu učinili protiv kanona« (Ž. M. VIII.). Jednako tako sv. je Metod, kao i papa, smatrao nevaljanom osudom njemačkih biskupa protiv njega, jer je metropolit mogao samo patrijarha da sudi (Rittig, Povijest i pravo slovenštine, str. 49). Značajno je, da »Ž. M.« spominjući heretike, koje je osudio VI. sveopći sabor, među osuđenima osobito ističe 4 patrijara: »... osudiše sa svim onima, koji su bili na saboru t. j. (Teodora Parockoga, Sergija i Pira (car. patr.). Ćira aleksandrijskoga, Honorija rimskoga, Makarija antiohenskoga« (Ž. M.). Zašto baš s nekom osobitom emfazom ističe ove patrijare? Da nije zato, ě pokaže, da zabluda ni korifeja Crkve, koji su patrijarsi, ne može da pomuti pravovjernost njezinu? Upadno je, da »Ž. M.« u odlomku u kome ističe kako su pape pomoću bizantinskih careva na sveopćim saborima, svladavali hereze, samo kada govori o VI. općenitom koncilu, koji je osudio spomenute patrijarhe, papu nazivlje: apoštolski papa Agaton (Ž. M. I.). Panonske legende carigradskog biskupa zovu patrijarom (Ž. M. IV., XIII., Z. K. V.). Kad bismo ostali samo kod ovih dokumenata, mogli bismo držati, da su se slavenski apostoli barem u glavnom, držali bizantinske pentarhijske teorije. No u književnom Ćiril-Methodovu radu nalazi se i drugih stavaka, koji bi nam mogli posvjedočiti, da su oni i koji drugi pentarhijski nazor slijedili.

5. U glasovitim staroslovenskim sholijima nalazi se mnogo toga, što odiše pentarhizmom. Važno je, da oni izrično nijeću patrijaršku čast jeruzolimskom biskupu, a indirektno i carigradskom. Sholion II. o jeruzolimskom biskupu kaže ovo: »Ako naime sv. oci potvrdiše gradu Jeruzolimu čast metropole zbog kralja kraljeva, Boga Gospoda našega Isusa Krista i štujući njegovu slavnu muku, a ne dadoše mu patrijahalno obličje, jer ne mogoše maknuti granica, što ih istini propovjednici

postaviše«. ⁴ Pisac se ovdje izrično pozivlje na odredbe I. nicejskog sabora, koji je odredio, da neko više prvenstvo uz rimsku crkvu ima aleksandrijska i antiohijska. Pisac sholiona smatra patrijarški privilegij kao neku osobitu odliku, koja ne bi ovisila od odredaba crkvene vlasti, jer izrično tvrdi, da halcedonski sabor nije mogao da promjeni odredbe nicejskog koncila u pogledu patrijarške časti. Dobro je upozoriti, da sholion izrično ne niječe patrijarški naziv jeruzolimskom biskupu, već privilegij patrijarharstva.

Snagom 28. kan. kalcedonskog sabora, proti kojemu je i uperen ovaj sholion, carigradska je Crkva sebi svojatala patrijaršku čast. Važno je, da se u sholijima bizantinski patrijar nazivlje jednostavno »episkop«. Mislim, da je ovaj naziv tendenciozan. U bizantinskoj literaturi onoga doba smatralo bi se za uvredu carigradskog biskupa zvati jednostavno »biskup« (barem nadbiskup!). Bizantinska je hierarhija, da opravda svoje častohlepne pothvate, izmislila priču, da je sv. Andrija apoštol osnovao carigradsku Crkvu. Iz ovoga su izvodili pravo na naziv i privilegije patrijarhstva, jer se patrijarška čast bez apoštolskog početka u ono doba ni zamisliti nije mogla. U doba sv. Ćirila i Metoda o apoštolskom izvoru bizantinske crkve gotovo se nije ni sumnjalo. Sv. Teodor Studita, patrijarha Nicefor i dr. jedino patrijarškim stolicama davali su naziv — bilo pridjevski bilo supstantivno »apostolicus«. Neka je jedna nepatrijarška stolica ne znam kako časna, pa sve da ju je i koji apoštol utemeljio, ipak ne dobiva naslov: apostolicus.⁵ Jedino patrijarke imaju pravo na titul: apoštolski.

Staroslovenski sholion niječe »apoštolske časti« carigradskom biskupu. »Kako je moguće, da se Božji darovi i apoštolske časti premještavaju zemaljskoga vladara radi?« Prema onodobnom mentalitetu nema, patrijarhalne časti bez »apoštolske časti« i prema tome bizantinski biskup nema prava, da si zbog »zemaljskog cara« prisvaja patrijarhalnu čast, tim više, jer se »neokaljane naredbe vjere« određene od

⁴ Upotrebljavam prijevod skoliona dr. Grivca (v. Život, g. V. br. 5.).

⁵ Sv. na pr. Teodor Studita nema dovoljno izraza, da uzveliča Teofila, biskupa efeškog, nasljednika »najvećeg apoštola«, a ipak ga ne zove ni »apoštolski otac« (ili kako slično) niti njegovu stolicu »apoštolska stolica« (P. g. 99, 1240).

»propovjednika prave vjere« na nicejskom saboru ne mogu da mijenjaju. Dobro je upozoriti, da sholion protiv patriarharstva jeruzolimskog biskupa argumentira iz odredaba nicejskog sabora: isto se tako on pozivlje na nicejski sabor, da dokaže protiv 28. kalcedonskog kanona, da se »apoštolske časti zbog zemaljskog vladara« ne mogu mijenjati. Identičnost argumenta protiv dvaju raznih subjekata pretpostavlja, da obojica imaju istu pogrešku t. j. u našem slučaju ne pravom si svojataju patrijarhalnu čast.

6. Promotrimo li crkveno-političke prilike u vrijeme sv. Ćirila i Metoda, opazit ćemo, da ovi sholioni u mnogo čemu na njih podsjećaju. Nikola je I. 863. g. izopćio Fotija iz Crkve. Sada je ovaj praktično i teoretično stao da propagira svoju crkvenu ideologiju. Na usta Mihaela III. prvi je izrično zanijekao primat Petrove stolice i svojoj dodijelio tu čast, jer da je ona carska prijestolnica (P. L. 119, 948, 1157). Vrlo je vjerojatno, da je tu misao u obliku sholiona 28. halcedonskom kanonu također umetnuo Fotije u kolekciju nomokanona Ivana Skolastika, kojim se je prije njegovog nomokanona služila bizantinska crkva.⁶ (Ovu je kolekciju sa onim sholiumom sv.

⁶ Općenito se misli, da je ovaj skolion napisan prije 732 god., jer da jedan drugi skolion, koji je dodan pagmentu Justinianovih zakona o pravilima carigradske stolice, veli, da je Ilirik podložan Rimu, što da je prestao biti rečene godine (Cf. Gr i v e c, op. c. str. 83). Nu pri ovom pitanju baca se s vida, da cijeli dodatak nomokanona Ivana Skolastika nije ni od jednoga pisca ni u isto doba sastavljen. Skolion Justiniovim zakonima, valjda je sastavljen odmah, kako su njegove novele bile uvrštene u dodatak, što je moglo biti još za živa Justiana ili malo poslije njegove smrti i zato ono, što veli o Iliriku odgovara istini, ali odatle nipošto ne slijedi, da je i rečeni skolion 28. kanona istoga doba. Naprotiv imamo dosta drugih razloga, koji nas upućuju na naš zaglavak.

Ne nalazimo niti jednoga bizantinskoga pisca prije Fotija, koji bi izrično što slično rekao. Kad bi se ova tvrdnja nalazila u službenoj kolekciji kanona — i ako u dodatku — sasvim je naravno, da bi kroz kratko vrijeme postala općenitom. Nu naprotiv i sam je Fotije boljaživo upotrebljava. Kako ćemo vidjeti u 131. Justinianovoj noveli izostavlja prvenstvo Rima, ali nema srca, da ustvrdi, da ga je u tome zamijenio Carigrad, već pogledom na nj ostavlja doslovni tekst novele, koji u njegovom okljaštrenom izdanju nema uopće nikakova smisla. Dapače u svojoj knjizi, koju je izrično napisao protiv rimskoga primata, ne tvrdi, da bi on iz Rima prešao u Bizant, već pomoću dvoličnih kanona hoće da umanjiti ugled, a podigne onaj Carigrada, jer da »je II. općen. koncil izjavio, da Rim ima prvenstvo ne radi korifeja Petra i Pavla, nego jer je on glavni

Metod preveo na staroslavenski.) Pisao je 865. g. bugarskome knezu Borisu, u kome nastoji, da istakne carigradskog, a zapostavi rimskoga patrijarara. Tako na pr. carigradskoga biskupa uvijek stavlja pred rimskim; upadno ističe prisutnost sviju patrijarara na sveopćim saborima, koji im kolektivno predsjedaju, ali ipak tako, da na njima glavnu ulogu igra carigradski biskup (P. G. 102, 632, 641, 644, 648, 649). Ostentativno ističući, da je bizantinski biskup osobno predsjedao I. nicejskom saboru, dok papa Silvester i Julije (!) tek preko poslanika Vita i Venancija, jasno je, da želi umanjiti upliv rimskoga biskupa, a istaći carigradskoga, na razvoj spomenutoga sabora (632). Peti je općeniti sabor dobio snagu »sudjelovanjem i prisutnošću 185 bogonosnih otaca« (644 b), a ne potvrdom rimskoga pape! U isto doba sastavio je Fotij za novoobraćene Bugare posebnu kolekciju crkvenih kanona, iz koje ispušta ono, što se odnosi na rimsko prvenstvo, a ističe što ide u prilog Bizantu. Tako na pr. iz 311 novele Justinianove ispustio je stavku, da je »presveti papa Staroga Rima prvi među svim biskupima«, a ostavio je mjesto da »nadbiskup carigradski t. j. Novoga Rima ima drugo mjesto nakon sv. stolice Staroga Rima« (Cf. Jugie, Pothius et la primauté de Saint Pierre et du Pape, str. 26—7). Fotiju sve to bi malo i 867. god. sazove sinodu, u kojoj izopći papu Nikolu. Da opravda tu svoju nečuvenu drskost, posla encikliku istočnim patrijararsima, u kojoj indirekte optužuje rimsku crkvu s hereze. Priziv Fotijev na patrijarare protiv rimskoga biskupa, dokazuje nam, ě su on i njegova okolina mislili, da je u Crkvi većina patrijararalnoga zbora zakonita vlast.

grad carstva: također isti sabor dodijelio je Carigradu, jer je on carski grad jednake častionima Rima, **mećući ga u drugi red iza njega**« (Cf. Jugie, op. c. p. 35). Još se Fotije ne ustručava izrično reći javnosti, što je rekao u pismu Nikoli I. Ne bi Fotije sigurno imao nikakove bojazni, kad bi se slične ideje nalazile u službenom crkvenom zakoniku puna već 2 vijeka!

Ni Rimu nije bilo poznato, da bi u Bizantu bilo rašireno ovo protiv-rimsko mišljenje. Znali su za kalced. kanon i pobijali su ga, ali ne čitamo, da bi ga pobijali radi već učinjenih fotijanskih zaglavaka. To se najbolje razabire iz odgovora pape Nikole I. na spomenuto Mihaelovo pismo. Papa kao da ne vjeruje, da se takova šta moglo reći. »U istinu ako su to vaše riječi«, piše caru, velim, da nijeste učili sveta pravila, rad časnih sabora, zakone pobožnih careva, nijeste čitali pravu povijest vjerodostojnih ljudi... prava rimske crkve mogu se napadati, ali ne mogu otrgnuti (P. Z. 119, 948).

Bugarski je knez Boris prekinuo crkvene odnošaje sa Carigradom i obratio se Rimu. Među mnogim drugim stvarima knez je upitao papu: koji su i koliko je u istinu patrijarha. Odgovor je papin sastavljen poslije spomenutoga pisma Fotijeve Borisu. Na postavljeni upit Nikola odgovara, »da se oni imaju smatrati patrijarsima, koji apoštolske stolice po biskupskom nasljedstvu imaju t. j. oni, za koje se može dokazati, da predsjedaju crkvama, koje su apoštoli utemeljili, naime rimska-aleksandrijska i antiohenska... Carigradski i jeruzolimski biskup, i ako se nazivlju patrijarhe, ipak nemaju tolikog ugleda kao gornji. Carigradsku naime crkvu niti je koji apoštol utemeljio, niti nicejski sabor, koji je od svih časniji i slaviji nju i jednom riječi spominje, već je rađe dobio patrijarški naziv milošću vladara, nego razloga... Jeruzolimski biskup, i ako se naziva patrijar, ipak stari običaji i nicejska sinoda počastila ga je samo čašću metropolite« (P. L. 119, 1011—2). Ovo je dostojni odgovor Fotiju na falsifikate u pismu kralju Borisu!

Kad je došao na prijesto Bazilije Makedonski zbacio je nametnika Fotija, a VIII. općeniti sabor rehabilitira svrgnutog Ignatija i osudi Fotija. Papa Adrijan II. poslao na sabor svoje poslanike, koji su od prisutnih otaca tražili izričitu izjavu priznanja papina prvenstva. Na ovome se saboru radilo o časti jednoga patrijarhe (carigradskog, sv. Ignatija); što je dalo prigodu, da su mnogi oči izrazili svoje mišljenje o pentarhiji. Ovdje se otkrilo, koliko je bizantinski teološki svijet bio zaražen pogibeljnim teorijama o monarhičnom ustavu Crkve. Razni su govornici govorili o patrijarhama, kao o božanskoj ustanovi, kojih su naredbe neoborive. Jedan je šta više rekao: Bog je stavio crkvu svoju u ruke pet patrijarha i evadelfjem je svojim odredio, da nikada potpuno ne propanu, jer su ovi glave Crkve: riječi: »Vrata je paklena ne će nadvladati« ovo znače: kada dva panu, ostaju tri; kad tri, ostaju dva; kada bi slučajno četiri pala, jedan koji ostaje u zajedničkoj glavi Isusu Kristu cijelo ostalo tijelo Crkve ujedinjuje« (Mansi, 16, 140—1). Patricije Banes ne priznaje monarhičnoga ustava Crkve, za nj su svi patrijarsi jednaki!

Sv. Ćiril i Metod su došli u Rim 867. da se pred papom obrane od raznih sumnjičenja. Trogodišnji njihov boravak u vječnome gradu dao im je prigodu, da potanje upoznadu ono.

što se zbilo među novim i starim Rimom od kada su oni napustili carsku prestolnicu. Prognani su monasi s Olimpa bez sumnje pričali svojim starim znancima zgone i nezgone svoje i svoje braće. U papinomu su arhivu mogli naći pismo Nikole I. kralju Borisu, a Metod je još bio u Rimu, kada je Adrijan II. slao svoje poslanike na VIII. sveopći sabor. Nakon 10 godina Metod opet dolazi u Rim i to baš onda, kad je fotijanska sinoda 879.—80. na onako drski način povrijedila ugled sv. Stolice. Prije nego je Metod ostavio Rim, papini se legati vratiše iz Carigrada i Ivana VIII. — i ako netočno — o stvari obavjeste. Ako ne već 869., a ono je svakako ovom prigodom mogao čitati akte spomenutog sabora od 869. g. i onoga iz 880. Nakon 3 godine je Metod prema izvještaju njegovog životopisca (Ž. M., 13) pošao u Carigrad. Na ovom je putovanju vjerojatno prošao kroz Bugarsku (Ritig op. c. str. 77 ss.). U Bugarskoj je i Carigradu mogao doznati i za one potankosti rimskog i carigradskoga sukoba, za koje nije doznao u Rimu na pr. sadržaj Fotijeve poslanice caru Borisu (865.) i istočnim patrijarsima (867.), akte Fotijanskog sabora od 880. g. i t. d.

7. Staroslovenski se skolioni bore za božansko porijetlo rimskoga primata. Da ga bolje obrane niječu patrijaršku čast carigradskom i jeruzolimskom biskupu. Rimska je pentarhijska (trearhijska) teorija još jače isticala pravo rimskoga biskupa i indirektno se borila protiv dvoličnog bizantinskog pentarhijskog poimanja. Tko nam smeta ustvrditi, da se auktor staroslovenskih skoliona — i ako je Bizantinac — ipak priklonio rimskoj pentarhiji (trearhiji). Sv. je Metod, kako vidjesmo, dobro poznao prilike svoga doba, kao i njegove rimske i proturimske teorije. Iz svega je njegova rada jasno, da je on bio odlučni protivnik ovih zadnjih. Nema sumnje, da je on svoje učenike ograđivao protiv ovih pogubnih nazora, pa zato je vrlo vjerojatno da je i u svojoj oporuci svojim učenicima kazao najlakši put, kako da odbiju sve bizantinske proturimske prigovore. Ondašnja teologija nije poznavala lakšega puta, nego što je rimska pentarhija (trearhija). U njoj je osoba Petrova vrelo pentarhijskih časti i prava, zato je ovaj nazor nepomirljivi neprijatelj pentarhije, kakvu je, osobito na VIII. sveopćem saboru, zagovarala bizantinska teologija.

Niječući skolioni pentarhijsku čast carigradskom i jeruzolimskom biskupu očito je, da su potpuno prekinuli sa savre-

menim bizantinskim pentarhizmom. Za života sv. Metoda Nikola je prvi rimsku teoriju živo istaknuo. Pape su se pozivale na odredbe nicejskog sabora protiv jeruzolimskih i carigradskih pretenzija; isto to čine i skolioni. Nikola I. je rekao, da Carigrad više »milošću cara, nego razloga« nosi patrijarški naziv, a Grgur I. je smatrao apoštolskom stolicom samo Aleks., antioh. i rimsku crkvu, naš pako sholion pita: »kako je moguće, da zbog zemaljskoga vladara darovi Božji i apoštolske časti (t. j. prema ondašnjem mentalitetu patrijarhalne časti) budu prenešene?« Grgur I. je rekao, da su patrijarhalne časti Rima, Aleksandrije i Antiokije zbog osobe Petrove božanskog ugleda, sholion pako tvrdi, da tu čast ni najviša crkvena vlast ne može kome drugome da daje. Nikola I. o jeruzolimskom patrijarhu veli, da i ako se nazivlje patrijar, ipak prema odredbama nicejskoga sabora ne bi imo veće časti od metropolite. Jednako i sholion ne niječe izrično patrijarhalni naziv, nego patrijarhalno pravo jeruzolimskom biskupu. I on tvrdi, da mu je nicejski sabor dao čast samo metropolite.

Fotije je mnogo toga ustvrdio, što je povrijeđivalo ugled sv. Stolice. Mnoge stavke staroslavenskog sholiona podsjećaju na njegove tvrdnje. On je prvi izveo logični zaglavak iz 28. kalcendonskoga kanona i ustvrdio, da Carigrad ima prvo mjesto u cijeloj Crkvi. Scholion na to odgovara: »Kako je moguće, da se Božji darovi i apoštolske časti premještaju zemaljskoga vladara radi i da se mijenjaju netaknute vjerske zapovijedi? Ne daju se dakle maknuti sve do konca časti starog Rima«. Istina, ovo se moglo napisati i bez Fotijeve tvrdnje, ali se prije Fotija ovako nije argumentiralo protiv 28. kalcendonskog kanona, jer nikome ni na pamet nije palo, da iz njega ekstremne Fotijeve zaglavke izvodi. Fotije je prvi ustvrdio, da papina nazočnost sveopćim saborima preko legata nije tako važna kao osobna, sholion naprotiv veli: »Stoga što njegov (rimski) biskup predsjedava svim crkvama zbog časti, ne može se siliti, da dođe na svete sabore cijeloga svijeta... on je sam odredio, o čemu će se raspravljati na saboru«. S ovim je novotarija Fotijeva u srce pogodena. S ovim se pobio također Fotijev nazor, da općenitom saboru svi patrijarsi, a u prvom redu carigradski, predsjedaju.

8. U cijeloj bizantinskoj crkvenoj povijesti ne nalazimo ni jedne prigode, koja bi mogla dati povoda ovako stiliziranom

komadu o papinom prvenstvu, kao što je povijest Fotijeve. Mi smo zato uvjerenja, da je pisac staroslavenskih sholiona imao pred očima crkvene prilike Fotijeve doba. Također se u cijeloj bizantinskoj literaturi poslije VII. v. ne nalazi ni najmanja sumnja o patrijarhalnoj časti jeruzolimskog i carigradskog biskupa. Neki misle, da su sholioni niknuli u bizantinskim samostanima za ikonoklaške borbe (Grivec, op. c., str. 84 ss.). Nu to nam se čini nevjerojatnim. I ako su monasi VII. i VIII. v. snažno isticali Petrovo i rimsko prvenstvo, ipak su bili potpuno zadojeni bizantinskim pentarhizmom. Monah je bio sv. Maksim (Cf. P. G. 91, 1532 d), sv. Stjepan mlađi (P. G. 100, 1144 b), sv. Teodor Studita (P. G. 99, 1280 b; 1418 e), kronograf Teofan (P. G. 108) [svi iz ikonoklašnog doba osim sv. Maksima] i svi ti ističu pet patrijarha kao vrhovni kriterij crkvene dogme. Što se tiče patrijarhalne časti jeruzolimskog biskupa, monasi su bili baš oni, koji su tu čast kadikad i pretjerano isticali. Sv. na pr. Teodor Studita veli, da je jeruz. biskup »prvi među patrijarhima i ako si peti na broju« (P. G. 99, 1161) i to zato jer se tu Spasitelj rodio, živio i umro. Kaže se, da su monasi svoj nazor o jeruzolimskom biskupu uzeli iz aleksandrijske i antiohenske tradicije (Grivec op. c. str. 91—2). Samo je malo čudno, da se taj upliv u cijeloj monaškoj literaturi ne javlja, nego samo u ovome sholizmu. Dokazi, koji se iznose iz spisa Petra antiohenskoga i Balsamona, dokazuju samo to, č su mnogi mislili, da bi se strogo govoreći, samo antiohenski biskup smio zvati patrijarh, a nema ni najmanje aluzije, da bi se zanije-kala čast i patrijarhalna prava jeruzolim-skom biskupu. Na istom mjestu, gdje Petar sumnja o ispravnosti, da se nazove jeruzolimski biskup »patrijarh«, izrično zagovara najekstremniju bizantinsku teoriju o pravima svih pet patrijarha. »Pet je na cijelome krugu zemaljskome po daru Božje milosti patrijarha... Tijelo Kristovo... Crkvu, koju rukovodi pet velikih stolica... jedna upravlja glava, Krist« (P. G. 120, 7573, 7604). Potpuno se isto može reći i o Balsamonu, koji dok piše, da »sv. knjige i predaje otaca nazivlju samo antiohenskog biskupa patrijarom« (P. G. 1025e), istodobno veli: »Vlast i privilegiji svih pet glava su jednaki i ako su im imena različna. (P. G. 138, 1025c). Premda su im jezikoslovna značenja pape, patrijarha i nadbiskupa različna, ipak vlašću se u

ničem ne razlikuje» (P. G. 138, 1028c). Ovaj mentalitet što ima zajedničkog sa staroslavenskim skolionima? U ostalom skolion izrično niječe patrijarhalni privilegij jeruz. biskupa, a naziv moguće da bi i pripustio, kao što rad i Nikola I., spomenuti pako pisci protivno rade: priznaju patrijarhalno ravo svim pet stolicama, dok niječu naziv svima osim antiohenskoj. Svjedočanstvo Petra i Balsamona i gubi zato od svoje važnosti, jer je pisano cijele vijekove kašnje, nego li je živio pisac skoliona.

9. Rekli smo gore, da su sv. apostoli priznavali neku vrst autonomije pojedinih patrijarhata. U Moravsku su došli iz monaške sredine zadojeni čisto bizantinskim pentarhizmom. U Metodovoj se misli razvoj od bizantinske do rimske pentarhije nije zbio u jedan čas, on je tražio vremena. Njegovi su učenici mogli slušati svoga učitelja, gdje zagovara jednu i drugu struju, dok konačno nije predvladala rimska. Ova nam nestalnost može protumačiti zašto panonske legende nazivlju bizantinskoga biskupa »patrijar«, dok mu skolion tu čast niječe ili zašto se onako upadno ističe osuda patrijara sa strane VI. sveopćeg sabora. Činjenica pako, da u panonskim legendama nalazimo vrlo malo tragova bizantinskog pentarhizma, svjedoči nam da se sv. Metod nije za nj puno zagrijavao, dok ga nije odlučno u skolijima zabacio.

10. Uzmemo li sve ovo u obzir steći ćemo uvjerenje, da je pisac skolija, è da jače istakne bizantinsko porijetlo rimskog primata, prihvatio rimsku pentarhiju, a zabacio carigradsku. Pisac je njegov savremenik Fotijev i to ne drugi nego sv. Metod, jer su u to doba jedini staroslovenski pisci solunska sv. braća.⁷ Ovim je svojim činom sv. Metod najsajnije očitovao svoj katolicizam i osudio sve dvojbene i heretične pentarhijske teorije, koje su se osobito u njegovo doba širile u Carigradu, ističući jedino ispravni nazor, da isključivo vlast u Crkvi dolazi preko osobe sv. Petra.

⁷ Protiv toga, da bi sv. Metod bio jedini auctor spomenutih skoliona, neki se pozivlju na grecizme, kojih se mnogo nalazi u skolionima. Nu ovaj razlog nije snažan. Vjerojatno je, da je sv. Metod skolione najprije sastavio na grčkom, pa onda ih preveo na staroslovenski. Valja da znamo, da je Metodov materinski jezik bio grčki, a slovenski naučeni. S druge su strane književni radovi sv. braće tek prvi počeci književnog, a osobito bogoslovnog jezika, pa bi bilo pravo čudo, kad bi sv. Metod bio tako savršeni slavenski filolog, da bi jednu ovako tešku bogoslovnju temu mogao da obradi čistom slavenštinom bez velike natruhe grecizma.